

УДК 811,112.2'42:007]:32(477)

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2023.846.91-101>

**THE SPECIFICS OF REPRODUCING UKRAINIAN SOCIO-POLITICAL
REALIA IN THE GERMAN MEDIA SPACE
(BASED ON NEWS BROADCASTS)**

**СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛЬНО-
ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ В НІМЕЦЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИПУСКІВ НОВИН)**

Лариса ОЛЕКСИШИНА

доцент кафедри германської філології та перекладу
факультет іноземних мов

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
l.oleksyshyna@chnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7946-3563>

Наталія РИБЧУК

магістр кафедри германської філології та перекладу
факультет іноземних мов

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
rybchuk.nataliia@chnu.edu.ua

The article examines the concept of "realia", in particular, analyzes the reproduction of Ukrainian socio-political realities in the German media space on the basis of television news broadcasts of the German TV channels ARD and ZDF. Realities, as cultural elements, are an integral part of everyday life, history, culture, politics and social life of a particular people, country or nation and have no direct equivalents, no complete correspondences, in other cultures or countries. Particular attention is paid to the types of Ukrainian socio-political realia and their classification. The predominance of the use of socio-political realia related to the authorities and their representatives (33%) and military realia (34%) was recorded. The possibilities of reproducing Ukrainian socio-political realia in television news programs are based on several basic translation techniques: transcoding, tracing, approximate translation (hyperonymic renaming, use of functional analog, descriptive translation) and combined renaming. The choice of translation methods and strategies

У статті викладено результати аналізу відтворення українських соціально-політичних реалій у німецькому медійному просторі на матеріалі телевізійних випусків новин німецьких телеканалів ARD та ZDF. Реалії як культурні елементи, є невід'ємною частиною повсякденного життя, історії, культури, політики та суспільного життя певного народу, країни чи нації та не мають прямих еквівалентів, повних відповідників, в інших культурах чи країнах. Особливу увагу приділено типам українських соціально-політичних реалій та їх класифікації. Зафіксовано переважання використання суспільно-політичних реалій, які стосуються органів влади та їх представників (33%), а також військових реалій (34%). Можливості відтворення українських суспільно-політичних реалій у випусках телевізійних новин базуються на декількох основних перекладацьких прийомах: транскодуванні, калькуванні, приблизному перекладі (гіперонімічному перейменуванні,

Олексишина Л., Рибчук Н. Специфіка відтворення українських соціально-політичних реалій в німецькому медійному просторі (на матеріалі випусків новин). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці : Рута, 2023. Вип. 846. С. 91-101. DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2023.846.91-101>

should be adapted to the type of text and aimed at achieving maximum adequacy in conveying information to the target audience. In the news, as one of the types of informational texts intended for a wide audience, the use of certain translation techniques is pragmatically justified. The use of calquing, combined renomination and clarifying translation in news discourse brings reality closer to the German-speaking recipient, providing a better understanding of not only the denotative meaning but also the connotative one. Adequate translation of realia in a time of war not only affects the perception of information in general, but also shapes the general public's personal opinion on events. The relevance of the study is to clarify the peculiarities of translating the socio-political realia in wartime and to identify their impact on the perception of information about events in Ukraine by German-speaking recipients, as well as to take into account the presupposition during translation. Due to the wide variety of ways of reproducing Ukrainian realia, we can talk about the need to create a glossary with unified adequate translations, which is the prospect of our further research.

Keywords: *socio-political realia, calculation, combined renomination, clarifying translation, adequacy.*

використанні функціонального аналога, описовому перекладі) та комбінованій реномінації. Вибір методів та стратегій перекладу має бути адаптованим до типу тексту та спрямованим на досягнення максимальної адекватності у передачі інформації цільовій аудиторії. У новинах, як одному з видів інформаційних текстів, призначених для широкої аудиторії, застосування певних перекладацьких прийомів є прагматично обґрунтованим. Застосування калькування, комбінованої реномінації та уточнюючого перекладу у новинному дискурсі наближають реалію до німецькомовного реципієнта, забезпечують краще розуміння не лише денотативного значення, а й конотативного. Адекватний переклад реалій в умовах війни не лише впливає на сприйняття інформації в цілому, але й формує особисту думку широкої публіки на події. Актуальність дослідження полягає у з'ясуванні особливостей перекладу суспільно-політичних реалій в умовах війни та виявленні їх впливу на сприйняття інформації про події в Україні німецькомовними реципієнтами, а також врахуванні пресупозиції під час перекладу. Через велику варіативність способів відтворення українських реалій можна говорити про необхідність створення глосарію з уніфікованими адекватними перекладами, що є перспективою дослідження.

Ключові слова: *суспільно-політична реалія, калькування, комбінована реномінація, уточнюючий переклад, адекватність.*

I. ВСТУП

Мова як ключовий засіб комунікації відтворює історичні, соціальні, політичні, економічні, культурологічні та інші процеси певного соціуму, віддзеркалює світогляд та особливості національного менталітету, поєднує вражаюче різноманіття національного колориту. Вагому роль у мовленнєвій ідентичності відіграють реалії. Проблема перекладу реалій залишається об'єктом наукової уваги перекладознавців, що обумовлено не тільки складністю самої природи реалій, але й постійною зміною суспільного контексту та виникненням нових явищ та, перш за все, відсутністю єдиної стратегії для їх перекладу. Проблемою визначення феномену реалії як мовної та культурної одиниці займалися впродовж усієї історії перекладознавства такі визначні вчені, як В. Коллер, Кр. Норд, М. Снелл-Хорнбі, вона знаходить місце також у сучасних дослідженнях українських вчених Н. Ковтун, Н. Середи, Т. Кияка, Р.Зорівчак, І. Баланика, В. Бялика та ін.

Суспільно-політичні реалії використовуються для позначення понять у сфері суспільно-політичної дійсності з національними або культурними конотаціями (Баланик, Бялик, 2020, с.15). У світлі глобалізаційних процесів суспільно-політичні реалії стають ключовим аспектом у перекладі, оскільки вони віддзеркалюють події внутрішньополітичного життя країни, що викликають інтерес у глобальної спільноти. Широкомасштабна війна Росії проти України призвела до інтенсифікації висвітлення подій в Україні іноземними мас-медіа. Необхідність

адекватного перекладу соціально-політичних реалій полягає у потребі правильно репрезентувати складну суспільно-політичну дійсність в Україні та кращому розумінню сучасних подій німецькомовною аудиторією. Ця динаміка визначає потребу в професійному підході до перекладу реалій. Перед перекладачами постає завдання передати не лише експліцитні, але й імпліцитні значення соціально-політичних реалій. На передній план виступає поняття пресупозиції у його прагмалінгвістичному сенсі, тобто «припущення, яка частина пропонованої інформації очевидна і/чи добре відома адресатові» (Петрушова, 2013, с. 90). Відповідно, актуальність дослідження обґрунтована необхідністю з'ясування особливостей перекладу СПР в умовах війни та виявлення їх впливу на сприйняття інформації про події в Україні німецькомовними реципієнтами на тлі врахування пресупозиції під час перекладу.

Мета статті полягає у структурованому аналізі мовної репрезентації українських суспільно-політичних реалій (далі – СПР) у німецькомовних засобах інформації на матеріалі випусків телевізійних новин. Завдання дослідження – здійснити огляд прийомів та стратегій, застосованих для перекладу СПР; провести вибірку та дослідження як влучних прикладів перекладу СПР, так і недоречних, які призводять до викривлення та/або хибного відтворення подій в Україні, що може негативно вплинути на сприйняття інформації німецькомовними реципієнтами в цілому. **Матеріалом** дослідження стали випуски німецькомовних телевізійних новин *tagesschau* та *heute* каналів ARD та ZDF за 2022–2023 рр., присвячені подіям в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження було застосовано низку методів: контекстуального аналізу, зіставлення (порівняльного аналізу), інтерпретації, узагальнення. Добір емпіричного матеріалу був здійснений шляхом суцільної вибірки. Для виявлення частоти вживання різних типів СПР ми використовували кількісні методи. Описовий метод було застосовано з метою докладного опису використаних перекладацьких прийомів.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Реалія – явище позамовне і позначає предмет матеріального світу, а не слово, що його позначає, тому розрізняють «реалію-предмет» та «реалію-слово». В перекладознавстві відсутня універсальна і єдина дефініція поняття «реалія». Ми послуговуємося визначенням «реалії як культурно зумовлених слів або виразів на позначення предметів, понять, особливостей певного географічного місця, матеріального життя, соціально-історичних особливостей деяких людей, нації, країни, племені» (Середа, 2019, с. 79), що належать до безеквівалентної лексики та не мають прямих словникових відповідників.

В аналізі реалій важливо зосередитись на ряді теоретико-практичних аспектів.

(1) У межах мовного процесу реалії транслюють культурну специфіку з різним ступенем виразності. Позначення реалій у текстах виконують різні функції: (а) вони виступають «знаками ідентичності» (Markstein, 1999, с. 287); (б) вносять «специфічний національний колорит» (Drössiger, 2017).

(2) Ця особливість може створювати бар'єр для належного сприйняття інформації, оскільки адресат цільової мови може бути не знайомий з такими елементами через їх «іншість» або відсутність у цільовій культурі, а також через відсутність практичних або повних еквівалентів. Р. Зорівчак наголошує, «що реалії як моно- та полілексемні одиниці містять у собі комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» (Зорівчак, 1989, с. 216).

(3) Реалії відображають національно-історичні аспекти з імпліцитними фоновими знаннями, нерозривно пов'язані з історією нації та утворюють її емоційно-експресивну складову в різних аспектах життя.

(4) У первинному культурному середовищі реалії переважно сприймаються як звичні та конвенційні елементи, але в контексті мовної пари, особливо на етапі міжетнічного та міжмовного контакту, при зіставленні конкретних мов, вони можуть несподівано стати проблемними лексичними одиницями. Проте, коли такі слова стають частиною цільової мови, вони втрачають свою незвичність в контексті цільової культури, але залишаються носіями елементів вихідної культури (*Енциклопедія перекладознавства, 2020, с. 280*).

(5) Процес перекладу реалій може викликати труднощі, особливо якщо перекладач не володіє достатніми глибокими та широкими фоновими лінгвокраїнознавчими та культурологічними знаннями.

Враховуючи ці аспекти, важливо, щоб перекладач не лише вільно володів вихідною мовою, а й також мав глибоке розуміння всіх аспектів життя, культури, історії та соціальних явищ спільноти, що спілкується цією мовою. Зауважимо, що рішення щодо стратегії перекладу конкретної реалії має бути обумовлено самим типом тексту. К. Райс (*Reiß, 1971, с. 124*) та Е. Маркштайн (*Markstein, 1999, с. 287*) також наголошують, що ця стратегія повинна враховувати вимоги цільової аудиторії.

Аналізуючи випуски новин, які належать до інформативних текстів, слід враховувати їхнє специфічне призначення. Домінуючою комунікативною функцією таких текстів є передача інформації з різних галузей не лише однієї, а й різних країн. Однак перекладач повинен брати до уваги також експресивну функцію новин, яка виражена в таких типах текстів імпліцитно і потребує глибинного розуміння культурних аспектів вихідного тексту. Чітке пояснення понять однієї культури в іншій може бути складним завданням через відмінності в життєвих обставинах, світогляді, менталітеті, традиціях. З точки зору реципієнта, випуски новин виступають як пропозиція сформулювати власне розуміння на основі поданого тексту. Щодо спрямованості комунікативної діяльності на адресатів, то вони є формою комунікації, призначеної для широкої публіки, що також потрібно враховувати при перекладі, адже ми можемо говорити про різний ступінь обізнаності німецьких реципієнтів з темою війни в Україні.

У ході нашого дослідження було відібрано 270 прикладів відтворення українських суспільно-політичних реалій в німецькомовному медійному просторі, які ми отримали після опрацювання 80 годин аудіо-візуальних матеріалів, що стосуються теми війни в Україні та охоплювали період після початку повномасштабного вторгнення (2022–2023 роки), тобто стосуються сучасних українських реалій, що підкреслює актуальність дослідження. Після отримання фактичного матеріалу дослідження ми здійснили поділ на групи, для цього послуговувалися класифікацією С. Влахова, С. Флорин (*1986, с. 416*):

(1) Реалії, які позначають адміністративно-територіальний устрій:

а) адміністративно-територіальні одиниці (*Область – das Luhansker Gebiet, die Oblaste Cherson und Saporischschja, die Donezk-Region; Обласний центр – die Oblasthauptstadt, die Gebietshauptstadt, die Regionhauptstadt; Московія – die Moskauer Föderation, das Großfürstentum Moskau*);

б) деталі населеного пункту (*Житомирська траса – die Schytomyr-Autobahn; Азовсталь – das Asow-Stahlwerk, das Stahlwerk Asow, „Asowstahl“, die Asowstal-Fabrik; Києво-Печерська лавра – das Kiewer Höhlenkloster, Спасько-Преображенський собор – die Verklärungskathedrale, die Spaso-Preobraschenski-Kathedrale*).

(2) Реалії, які позначають органи та носіїв влади:

а) органи влади (*Кабінет Міністрів – das Ministerkabinett; Рада національної безпеки і оборони України – der Nationale Sicherheits- und Verteidigungsrat der Ukraine; Адміністрація Президента України – das Präsidialamt der Ukraine, die ukrainische Präsidialverwaltung*);

б) носії влади (*Голова ОВА – der Chef der Militäradministration für das Gebiet Luhansk, der Militärgouverneur; мер – der Bürgermeister*).

(3) Реалії пов'язані з суспільно-політичним життям:

а) політична діяльність, партії і їхні діячі (*«Європейська Солідарність» – die Partei „Europäische Solidarität“; «Слуга народу» – die Partei „Diener des Volkes“*).

б) патріотичні і громадські рухи (*«Революція гідності» – die Revolution der Würde; Центр протидії корупції – das Aktionszentrum gegen Korruption*)

в) звання, ступені, титули, звертання (*«Титул героя України» – der Titel «Held der Ukraine»; «Орден Свободи» – der Orden der Freiheit*)

г) установи (*«Укрзалізниця» – der Eisenbahnbetreiber Ukrsalisnyzja; «Укрнафта» – der Öl- und Gaskonzern Ukrnafta*)

(4) Військові реалії (*Аеророзвідка – die Drohneneinheit „Aeroroswidka“, die Kampfdrohneneinheit „Aeroroswidka“; Шахеду – die Kamikaze-Drohnen vom Typ „Shahed“; die Kamikaze-Drohnen; Легіон «Свобода Росії» – das Freiwilligenbataillon „Legion Freiheit Russlands“*).

Враховуючи ситуацію в нашій державі, присутнє домінування прикладів з групи суспільно-політичних реалій на позначення органів та носіїв влади, а також військових реалій, що є цілком закономірним. Отримані під час дослідження результати дозволили проаналізувати частоту вияву різних типів суспільно-політичних реалій у німецьких ЗМІ. Відповідно до отриманих даних, серед розглянутих суспільно-політичних реалій 17% відносяться до адміністративно-територіального устрою, 33% стосуються органів та носіїв влади, 16% пов'язані із суспільно-політичним життям, а 34% становлять військові реалії.

Подальший аналіз суспільно-політичних реалій був проведений з метою вивчення різних перекладацьких стратегій, що застосовуються для їх передачі. Можливості відтворення українських суспільно-політичних реалій, які фактично зустрічаються у випусках новин, зводяться до таких основних прийомів, викладених у класифікації перекладу реалій Р. Зорівчак (*Зорівчак, 1989, с. 216*):

(1) Транскодування: Донбас – Donbass (*„Die weithin zerstörte Stadt Bachmut in **Donbass** ist seit Wochen heftig umkämpft“*); Львів – Lwiw (*„Drohnenaufnahmen machen das Ausmaß der Zerstörung in **Lwiw** deutlich“*)

(2) Калькування, тобто створення нового (іноді складеного) слова на основі вже існуючих у мові елементів, як це бачимо у наступних прикладах: Офіс Президента – das Präsidentenbüro (*„(...)bis zu 13.000 ukrainischer Soldaten sind seit Kriegsbeginn gefallen, das sind die neuesten Zahlen aus dem **Präsidentenbüro**“*); Збройні сили України (ЗСУ) – die Streitkräfte der Ukraine (*„(...)betroffen ist vor allem die Region um Mykolajiw und Cherson, wo **die Streitkräfte der Ukraine** offenbar mit einer Gegenoffensive russisch besetzte Gebiete zurück erobern wollen“*); Національне Антикорупційне Бюро України – das Nationale Antikorruptionsbüro der Ukraine (*„Laut dem **Nationalen Antikorruptionsbüro** hat der ukrainische Infrastrukturminister mutmaßlich 400.000 US-Dollar Bestechungsgeld erhalten (...)“*).

(3) Приблизний переклад

а) гіперонімічне перейменування: Голова ОВА – der Militärgouverneur (*„Der **Militärgouverneur** der Region Kiew, Olexij Kuleba, gab bekannt, dass die Luftabwehr feindliche Flugziele angegriffen hat“*); Керівник ГУР – der Chef des Militäргеheimdienstes der Ukraine (*„Der bisherige **Chef des Militäргеheimdienstes** der Ukraine, Kyrylo Budanow, wird als künftiger Verteidigungsminister gehandelt“*); Керівник СБУ – der Chef des Geheimdienstes (*„Der ukrainische*

*Präsident Selenskij hat gleich zwei Schlüsselfiguren aus dem Sicherheitsapparat von ihren Posten freigestellt – den **Chef des Geheimdienstes** und die Generalstaatsanwälte (...)*”

б) описовий переклад: «Кримський міст» – *die Brücke, die die Halbinsel Krim mit dem russischen Festland verbindet. „Eine ukrainische Nachrichten Agentur berichtet, zuvor habe es Explosionen auf der **Brücke** gegeben, die die Halbinsel Krim mit dem russischen Festland verbindet”*; «Зернові угоди» – *das Abkommen für Getreideausfuhr („Ende Juli wurde in Istanbul das **Abkommen für Getreideausfuhr** unterzeichnet, es läuft aber nur noch drei Wochen”)*.

Також можемо спостерігати явище комбінованої реномінації, найчастіше поєднання транскрибування з описовою перифразою, спосіб максимально точної передачі семантики реалій, як це бачимо у прикладах: *ДІА – die offizielle Regierungs-App Diia*, *Укрзалізниця – der Eisenbahnbetreiber Ukrsalisnyzja*, «Голос» – *die Partei „Holos”*. А у наступних прикладах навіть перекладають значення транскрибованої реалії „*die Drohne Leleka-100. „Leleka” heißt Storch auf Ukrainisch*”, „*die Hyperschall-Rakete “Kinschal” (Dolch)*”.

Зважаючи на мету випусків новин, передати певну інформацію, донести її німецькій аудиторії, яка не однаковою мірою знайома з українським суспільно-політичним контекстом, а також військовою тематикою загалом, вважаємо використання цієї стратегії доцільним відповідно до типу аналізованих матеріалів.

Досить помітно, що лише частина реалій (23%) має сталі відповідники у німецькій мові, перекладається однаково у всіх джерелах. Переклад реалій, які мають однозначні відповідники, не становить особливих труднощів. Це стосується переважно реалій, що позначають органи та носії влади, які мають більшою чи меншою мірою функціональні аналоги в німецькій мові, або такі кальки, що не мають великої кількості варіацій перекладу. Розглянемо наступні приклади:

(1) „*Jetzt warten wir hier auf die Ankunft der **ukrainischen Generalstaatsanwaltschaft**, die hier vor Ort sich ein Bild machen will und über erste Ermittlungsergebnisse nicht nur hier in Borodjanka, sondern auch in den anderen Vororten Kiews berichten wird*” (Генеральна прокуратура – *die Generalstaatsanwaltschaft* – функціональний аналог).

(2) „*Die **ukrainische Nationalgarde** hat ein Video veröffentlicht, das eine Explosion auf einer Brücke in der Region Luhansk zeigen soll*” (Національна гвардія України – *die ukrainische Nationalgarde* – функціональний аналог).

(3) „*Die Ukraine dagegen macht für den Raketeneinschlag Russland verantwortlich, der **Sekretär des Nationalen Sicherheitsrates der Ukraine** sagte dazu jetzt keine vollen Informationen, dass es sich um eine ukrainische Rakete gehandelt hat*” (секретар РНБО – *der Sekretär des Nationalen Sicherheitsrates der Ukraine* – калькування).

(4) „*Der **Bürgermeister Klitschko** warnt davor, dass Kiew weiterhin von russischen Angriffen bedroht ist*” (мер – *der Bürgermeister* – функціональний аналог).

Абсолютна ж більшість українських реалій має декілька варіантів відтворення.

(1) Так, наприклад, для перекладу адміністративно-територіальної одиниці «область» використовують наступні варіанти – *das Gebiet – die Oblaste – die Region*. Перший та третій варіанти полягають у використанні близьких за значенням слів „*das Gebiet*” та „*die Region*”, що є загальними терміном для позначення обмеженої географічної одиниці, проте є більш широкими поняттями, адже не завжди стосується адміністративно-територіального устрою. Другий варіант базується на освоєнні української реалії, тобто наданні їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідного слова „*die Oblast – die Oblaste*”, проте зберігає її унікальність.

(2) Реалію «Голова ОДА» перекладають як *der Leiter der Gebietsverwaltung – der Chef der Gebietsverwaltung – der Gouverneur – der Regionalgouverneur – der Provinzgouverneur*. Перший та другий варіанти утворені шляхом калькування, а їх варіативність можлива через синонімію слів *der Leiter* та *der Chef*. У третьому випадку можемо говорити про метод уподібнення, коли

реалію передають більш звичайною та подібною за значенням лексемою, яка, проте, не завжди передає значення точно, як ми можемо бачити й у цьому прикладі, оскільки в Україні немає губерній, а отже, і губернаторів. У третьому випадку можемо говорити про створення семантичного неологізму, концентруючи увагу на територіальній одиниці, проте якщо „*Region*” можна вважати більш-менш адекватним відповідником, як ми зазначали вище, то „*Provinz*” – зовсім ні, оскільки територіальний поділ в Україні на провінції відсутній.

(3) Для передачі реалії «Енегроатом» використовують такі варіанти: *Energoatom – der ukrainische Energieversorger Energoatom – die ukrainische Atombehörde Energoatom – der staatliche ukrainische Energiekonzern Energoatom*. У першому випадку можемо говорити про транскрипцію, наступні ж є прикладом уточнюючого перекладу з низкою різних варіації самих уточнень. Їх насправді може бути й більше, зважаючи на синонімію мови, до того ж уточнення не є чітко стандартизованими та залежно від контексту новин, прагматичних аспектів можуть мати різні мовні втілення.

Відтак, можна зазначити, що реалію можна перекласти або описати різними методами, і кожен із них може одночасно вважатися правильним і доцільним, але лише виключно тоді, коли він передає семантику слова, його прагматику та не спричиняє викривлень у сприйнятті адресата.

У ході нашого дослідження відтворення українських реалій стає можливим виокремити ряд вдалих перекладацьких рішень, які спостерігаються як у мовному виборі, так і в репрезентативних практиках, зокрема йдеться про приклади, коли вдається адекватно і точно передати зміст та/або доречні конотації українських суспільно-політичних реалій та вибрати доцільний перекладацький прийом. Проте й трапляються менш вдалі приклади відтворення соціально-політичних реалій, що можуть призвести до викривлення або неточності інформації в цілому, а також матимуть негативний вплив на її сприйняття німецькими реципієнтами. Розглянемо приклади детальніше:

(1) Під час використання транскрипції реалій-назв міст у німецьких ЗМІ спостерігаємо перехід від російської до української вимови. Раніше в німецькомовних медіа для багатьох українських міст використовувалася транскрипція їх російських назв. Проте в останній рік можна говорити про істотні зміни і ЗМІ надають здебільшого перевагу українській транскрипції. Проаналізовані випуски новин виключно вживають „*Charkiw*”, „*Dnipro*”, „*Saporischschja*”, для яких раніше використовувалася російська транскрипція.

Заміна російської транскрипції на українську в назвах міст є проявом визнання суверенітету та національної ідентичності України, що підкреслює не лише лінгвістичний аспект, але і глибший політичний та культурний підтексти в процесі комунікації між країнами: Харків – *Charkiw*, Запоріжжя – *Saporischschja* (“...*wurden die Städte Charkiw im Osten und Saporischja im Süden von Explosionen erschüttert*”).

(2) Незважаючи на деякі позитивні зрушення у транскрипції назв українських міст у німецьких ЗМІ, помітний виняток становить столиця України, яку відтворюють виключно як „*Kiew*”, попри офіційні правила транскрипції „*Kyjiw*”. Таке вживання не можна приписувати виключно російській мові, оскільки історичні підстави для використання назви «Київ» існують ще в джерелах часів Київської Русі, коли не існувало поділу між російською та українською мовами. Попередній варіант написання назви нашої столиці є легше читабельним, а відтак і простішим для написання. Проте, на нашу думку, передача назв міст з урахуванням української вимови набуває все більшої політичної актуальності, а ця мовна диференціація розглядається як частина ширшого процесу формування спрямованого на підкреслення української культури та мови і чітке відокремлення від російської.

(3) Говорячи про реалії-назви міст, можемо також спостерігати часте додавання контекстуальних уточнень, що має позитивний вплив на розуміння німецькою аудиторією.

(3а) Це може відбуватися шляхом додавання до назв міст атрибуту, що вказує на їх територіальне положення. Такого виду «уточнення» збагачує інформаційний контекст новинних матеріалів та має на меті значно поліпшити сприйняття та стимулювати реципієнтів до активнішого аналізу та контекстуалізації інформації про події, що відбуваються в цих містах. Розгляньмо приклади нижче: Маріуполь – die Hafenstadt Mariupol („Nach mehreren gescheiterten Versuchen ist es Zivilisten offenbar gelungen, aus dem schwer umkämpfen Hafenstadt Mariupol zu flüchten“), Львів – die westukrainische Stadt Lwiw („Der russische Raketenangriff in der vergangenen Nacht zählt zu den heftigsten, die die westukrainische Stadt Lwiw seit Beginn des Angriffskrieges erlebt hat“), Херсон – die südukrainische Stadt Cherson („Erneut russischer Beschuss auf die südukrainische Stadt Cherson“).

(3б) Контекстуальні уточнення у ЗМІ можуть використовуватися й з метою впливу на усвідомлення німецькомовної аудиторії масштабу та значущості подій в Україні, та спонукати до аналітичних роздумів щодо їхнього геополітичного впливу, що бачимо у прикладах, наведених нижче: Каховська ГЕС – der drei Kilometer lange Staudamm in der Nähe von Nowa Kachowka („Der drei Kilometer lange Staudamm in der Nähe von Nowa Kachowka sei gesprengt worden“), Запорізька АЕС – das Europas größte Atomkraftwerk Saporischschja („(...) Russland und die Ukraine werfen sich gegenseitig vor einen Anschlag auf das Europas größte Atomkraftwerk Saporischschja zu planen“), Одеса – die von UNESCO geschützte Altstadt Odessa („Durch Drohnen und Raketen wurden vor allem Menschen, aber auch das Hafengelände, Getreidespeicher und fast 50 Gebäude der von UNESCO geschützten Altstadt Odessa“), Харків – die zweitgrößte Stadt des Landes Charkiw („Die zweitgrößte Stadt des Landes Charkiw steht im Fokus russischer Armee seit Beginn des Krieges (...)“).

(4) Також варто відзначити, що аналізовані німецькі медіа тяжіють до забезпечення лінгвістичної та конотаційної точності, достовірності у відтворенні українських реалій, що проявляється у використанні проілюстрованих нижче контекстуальних перекладацьких рішень. Можна відзначити, що здійснюється ретельний вибір слів та виразів з метою адекватної передачі специфічних особливостей та нюансів українських реалій (таких як: формування ЛНР та ДНР, партія «Опозиційна платформа» та окупаційна влада):

- „die pro-russische Separatisten-Region Donezk“

„Laut einer Sprecherin des russischen Außenministeriums sollen die Todesurteile in der pro-russischen Separatisten-Region Donezk gegen drei ausländische Kämpfer aus den Reihen der ukrainischen Streitkräfte "als klares Beispiel für andere Söldner dienen, die auf Seiten der ukrainischen Armee kämpfen".“ Однак ми вважаємо, що використання виразу "die besetzten ukrainischen Gebiete Donezk und Luhansk" є найбільш точним та доцільним рішенням для переклада цих реалій, що також має місце у німецьких медіа „...ein umfassender Angriff im Osten, der hauptsächlich auf die besetzten Gebiete Donezk und Luhansk abzielt“.

- die pro-russische Partei "Oppositionsplattform für das Leben"

„Die Ukraine hat die offizielle Bestätigung des bereits per Dekret verhängten Verbots der pro-russischen Partei "Oppositionsplattform - Für das Leben" verkündet.“

- der von Moskau eingesetzte Chef, die pro-russische Verwaltung

„In Cherson bereitet sich die russische Armee auf eine ukrainische Gegenoffensive vor. Dort begann die pro-russische Verwaltung damit Zivilisten aus der Gebietshauptstadt zu bringen.“

„(...) Jubel bei den von Moskau eingesetzten Chefs der besetzten Gebiete.“

Наступний приклад повністю відтворює експресивну комунікативну функцію вище вказаних реалій:

„Russlands Präsident Putin hat am Nachmittag in den illegal annektierten ukrainischen Gebieten den Kriegszustand verhängt, damit haben die russischen Besatzer erweiterte Machtbefugnisse(...)“

(5) Відсутність же контекстуального пояснення при відтворенні деяких українських реалій може неправильно сприйматися німецькою аудиторією: die Ukrainisch-Orthodoxe Kirche (*„Die ukrainische Regierung hat den Nutzungsvertrag der Ukrainisch-Orthodoxen Kirche (UOK) gekündigt und zum 29. März müssen die Mönche das Höhlenkloster räumen inklusive der weltberühmten unterirdischen Höhlen“*). Для того, щоб цю новину не сприймали як антидемократичні дії, вважаємо доцільним додавати до перекладу реалії уточнення: die Ukrainisch-Orthodoxe Kirche des Moskauer Patriarchats, die russisch-orthodoxe Kirche: *„350 Kirchengebäude und über 800 Personen hat der ukrainische Geheimdienst in der vergangenen Woche überprüft nicht nur in Kiew. Die ukrainisch-orthodoxe Kirche des Moskauer Patriarchats betrachten viele nicht erst seit dem 24. Februar skeptisch, schon vor drei Jahren (...)“*. *„Priester Maximilian segnet in seiner russisch-orthodoxen Kirche Menschen, die seit einem Jahr im Krieg leben (...)“*

(6) На противагу цьому деякі українські реалії в німецькомовних ЗМІ відтворюються без додаткового пояснення чи конкретизації. Це мовне явище називається прямим запозиченням, при якому вираз переноситься з мови-джерела в мову перекладу. Цей спосіб простежується, наприклад, у таких реаліях, як *«Верховна рада» – „die Werchowna Rada“*, *«область» – „Oblast“*, *«Енергоатом» – „Energoatom“*, *«Інтерфакс Україна» – „Interfax Ukraine“* *«Азовсталь» – „Asowstahl“*, *«Донбас» – „Donbass“*.

Збереження цих виразів у первинному вигляді дає змогу зберегти їхню унікальність та автентичність. Однак такий підхід застосовують насамперед до часто вживаних реалій, які за рахунок частого їх відтворення стають відомими німецьким реципієнтам.

Проте ми хотіли б сконцентрувати увагу на останньому прикладі *«Донбас»*. Важливо зазначити, що відтворення цієї реалії німецькими ЗМІ має ще кілька варіацій, таких як *„Donbass-Gebiet“*, *„Donbass-Region“*, через такі способи передачі ця реалія може помилково сприйматися німецькою аудиторією як окрема адміністративно-територіальна одиниця України, адже як німецькій аудиторії зрозуміти різницю між *„Donbass-Region“* та, наприклад, *„Region Cherson“*, тоді як різниця для носія української мови є очевидною.

Хочемо також наголосити, що лексема *«Донбас»* була введена цілеспрямовано та досить давно, спочатку в українські, а згодом і в світові ЗМІ, метою такого стратегічного використання є виділення певного регіону України та штучне представлення його як такого, що має нібито особливі права та статус, можливо, виправдовуючи створення та існування псевдодержавних утворень, що, по-суті, є проросійським нарративом. Зараз українські ЗМІ використовують цю реалію набагато рідше, тому можливо це стане й приводом для рідшого використання її у німецьких та світових ЗМІ, а те, що вона усталилась в німецькому новинному дискурсі, не означає її правильність. Справедливості заради, для позначення промислових районів регіону доцільно використати варіант *„Donezbecken“*, який теж знаходить своє втілення у німецькій мові. Проте важливо зазначити, що він передусім має вказувати на економічне значення та видобуток вугілля в регіоні та, знову ж таки, не може використовуватися для усїєї території Донецької та Луганської області, адже не уся їх територія – промисловий район.

(7) Спостерігаємо відмову від надання негативних оцінок та конотацій при згадці батальйону *«Азов»*.

Посилаючись на українське інтернет-видання *«Детектор медіа»*, можемо говорити про те, що через масштабну російську пропагандистську кампанію батальйон *«Азов»* минулими

роками в німецькомовних та у світових ЗМІ часто помилково зображували як ультраправе або навіть неонацистське угруповання.

Однак, проаналізовані авторитетні ЗМІ передають цю реалію без жодних негативних конотацій (наприклад: „*das Asow-Bataillon*”, „*das Asow-Regiment*”, „*Asow-Kämpfer*”). Важливо відзначити, що в новинах про оборону Маріуполя спостерігається чітке сприйняття батальйону «Азов» як героїв, без викривлень або неточностей у висвітленні.

„*In diesem Moment werden aus Kämpfern des Asow-Regiments Kriegsgefangene. Über fünf Wochen hatten sie im Stahlwerk die Stellung gehalten, zuletzt fast ohne Trinkwasser (...).*”

„*Die Ukraine versucht nun mit Russland über einen Austausch der Asow-Kämpfer gegen gefangene russische Soldaten zu verhandeln, bisher ohne Ergebnis (...).*”

III. ВИСНОВКИ

На основі розглянутих прикладів можна зробити висновок, що переклад або відтворення українських соціально-політичних реалій є надзвичайно важливим завданням, особливо в контексті трагічних подій в Україні, починаючи з лютого 2022 року, коли ці реалії стали основою новинного дискурсу. Вибір способів та стратегій перекладу повинен відповідати типу тексту, очікуваним знанням про ситуацію в Україні цільовою аудиторією (пресупозиції), комунікативним функціям вихідного та цільового текстів. Таким чином, переважне застосування калькування і комбінованої реномінації та уточнюючого перекладу, які не завжди є доцільними у художньому перекладі, у новинному дискурсі навпаки наближають реалію до німецькомовного реципієнта, забезпечують краще розуміння не лише денотативного значення, а й часто конотацій. Розуміння позатекстуального значення під час відтворення українських реалій є також дуже важливим, важливо враховувати конотаційні відтінки та асоціації, які супроводжують деякі терміни чи вирази, оскільки вони можуть бути інструментами пропаганди та політичної боротьби. Відсутність пояснень при передачі українських реалій може, в свою чергу, спричинити неправильне розуміння інформації, тому важливого значення під час перекладу СПР набуває пресупозиція, адже додаткові експлікації підвищують рівень усвідомлення подій. Однак через часте використання деяких реалій в німецьких ЗМІ відбувається явище прямого переймання деяких українських реалій без додаткових експлікацій.

Слід також зауважити наявність великої варіативності у перекладі українських соціально-політичних реалій, тому вважаємо доцільним створення глосарію з адекватними перекладами певних реалій. Невдалий наближений переклад може спричинити плутанину і створити помилкове розуміння понять і об'єктів. Розробка такого глосарію з уніфікованими адекватними перекладами може стати важливим кроком у вирішенні цього завдання, у чому і вбачаємо перспективи подальшого нашого дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Баланик І. Д., Бялик В. Д. Труднощі та способи перекладу суспільно-політичних реалій. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. *Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. №2. С. 11–15.
- Енциклопедія перекладознавства. пер. з англ. / за заг ред. О. Кальниченка та Л. Черноватого. Вінниця: Нова книга, 2020. Т. 2. 280 с.
- Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 216 с.
- Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу. Вінниця: Нова Книга, 2010. 110 с.
- Кущенко В. Стратегії перекладу суспільно-політичних текстів. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2017. №12. С. 25–32.
- Петрушова Н. Поняття пресупозиції та її типологія у прагмалінгвістиці. *Філологічні науки*. 2013. № 15. С. 87–95.
- Середа Н. А. Національно-культурна маркованість лексичних одиниць у німецько-українському перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса: Вид. дім "Гельветика". Вип. 39, том 3. *Серія: Філологія*. 2019. С. 79–82.

- Удовиченко Г. М. Генеза встановлення поняття реалії у сучасному перекладознавстві. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2016. Вип. 2. С. 52–64.
- Drössiger H. H. Zum Begriff und zu Problemen der Realien und ihrer Bezeichnungen. Litauen: Vertimo Studijos, 2017. DOI: 10.15388/VertStud.2010.3.10587
- Markstein E. Realia. *Handbuch Translation* / Hrsg. M. Snell-Hornby, H. G. Höning, P. Kußmaul, P. A. Schmitt. Tübingen: Stauffenburg, 1999. S. 287.
- Reiß K. Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen. München: Max Huber, 1971. 124 S.
- Vlahov Florin. The Translation of Realia: How to render culture-specific words in translation, by Bruno Osimo, 2022. 91 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Sendungsarchiv *Tagesschau.de*: Webseite. URL: <https://www.tagesschau.de/archiv/sendungen> (дата звернення: 20.09.2023)
- Sendung verpasst *ZDF.de*: Webseite. URL: <https://www.zdf.de/sendung-verpasst> (дата звернення: 20.09.2023)

REFERENCES

- Balanyk, I. D., & Bialyk, V. D. (2020). Trudnoshchi ta sposoby perekladu suspilnopolitychnykh realii. [Difficulties and ways of translating of social and political culture-bound words] *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 5(2). 11–15.
- Drössiger, H. H. (2017). *Pro poniattia i problemy realii ta yikh nazvy*. [Zum Begriff und zu Problemen der Realien und ihrer Bezeichnungen]. Litauen: Vertimo Studijos. DOI: 10.15388/VertStud.2010.3.10587
- Kalnichenko, O. & Chernovaty L. (Eds.). (2020). *Encyclopedia of translation studies*. [entsyklopediia perekladoznavstva]. Vinnytsa: Nova knyha.
- Kutsenko, V. (2017). Stratehii perekladu suspilno-politychnykh tekstiv. [Strategies for translating socio-political texts]. *Nauka online: Mizhnarodnyi elektronnyi naukovyi zhurnal*, 12. 25–32.
- Kyjak, T. R. (2010). *Teoriia ta praktyka perekladu*. [Theory and practice of translation] Vinnytsia: Nova Knyha.
- Petrushova, N. (2013). Poniattia presupozytsii ta yii typolohiia u prahmalinhvistytsi. [The concept of presupposition and its typology in pragmalinguistics]. *Philological sciences*. 15. 87–95.
- Reiß, K. (1971). *Mozhlyvosti ta mezhi krytyky perekladu: Katehorii ta kryterii vidpovidnoi otsinky perekladiv*. [Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen]. München: Max Huber.
- Sendungsarchiv *Tagesschau.de*. Retrieved from: <https://www.tagesschau.de/archiv/sendungen>
- Sendung verpasst *ZDF.de*. Retrieved from: <https://www.zdf.de/sendung-verpasst>
- Sereda N. A. (2019). *Natsionalno-kulturna markovanist leksychnykh odynts u nimetsko-ukrainskomu perekladi* [National-cultural markedness of lexical units in the German-Ukrainian translation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 39(3), 79–82.
- Snell-Hornby, M., Höning, H. G., Kußmaul, P. & Schmitt, P. A. (Eds.). (1999). Markstein, E. *Realia. Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburg.
- Udovichenko, H. M. (2016). Heneza stanovlennia poniattia realii u suchasnomu perekladoznavstvi. [Genesis of the «reality» concept formation in modern translatology] *Intelekt. Osobystist. Tsyvilizatsiia*, 5(2), 52–64.
- Vlahov Florin (2022). The Translation of Realia : How to render culture-specific words in translation, by Bruno Osimo. 91 p.
- Zorivchak, R. P. (1989). *Realii i pereklad (na materialy anhlomovnykh perekladiv ukrainskoi prozy)*. [Reality and translation (on the material of English translations of Ukrainian prose)]. Lviv: Vyd-vo pry Lviv. derzh. un-ti.